
Država i političko

Zvonko Posavec

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Schmittovo promišljanje političkoga može se razumjeti analizom tradicije njemačkoga političkog mišljenja, prioriteto političkoga u konstituciji ljudskog života (njegovoj stalnoj prisutnosti u svjetskoj povijesti), i sudom o kraju državnosti u suvremenoj epohi.

U takvoj trostrukoj određenosti njegovo osnovno pitanje glasi: Kako možemo odrediti političko u doba gubitka države kao njegova jedinog nosioca?

Navest ću na početku nekoliko orijentacijskih točaka koje će nam omogućiti bolje razumijevanje područja iz kojeg potječe Schmittovo razlikovanje države i političkoga. Njegovo razmišljanje o državi tijesno je povezano s njemačkom političkom poviješću, a budući da smo mi kao srednjoevropska zemlja, bili, a i danas smo, interesno uvučeni u tu povijest, za nas je ta povijest, kao i njoj pripadno iskustvo, iznimno zanimljiva. Njemačko političko mišljenje obilježava slijedeće:

Prvo: njemačka politika i politička znanost nošena je predodžbom o državi kao suverenom poretku jedinstva s one strane društvenih i političkih grupa.

Drugo: predodžba o državi kao naddruštvenom poretku moći imala je odlučni utjecaj na formiranje ideje slobode. Država mora osigurati prostor građanskoj slobodi u društvu. Hans Ulrich Scupin objasnio je te značajke njemačkog političkog mišljenja na slijedeći način: dok se demokracija u Engleskoj i Americi dogodila »kao adaptacija države narodu«, demokracija na kontinentu bila je »integracija sama sebe određujućeg naroda u državi.«¹ U ovom drugom slučaju narod ne adaptira državu, nego država adaptira narod. Država je stoga najviši oblik, a najveća je dužnost građana biti članom države. Iz te činjenice nastala je duboka diskrepancija između društvenog i političkog poretka. Država predstavlja carstvo slobode, a društvo carstvo nužnosti. Oba ta car-

¹ *Über den Wandel der Wesensbestimmung der Demokratie in Deutschland während des letzten Jahrhunderts*, u: Festschrift für Herbert Kraus, Würzburg 1964. str. 323).

stva opstoje nepomirljivo jedan nasuprot drugome i samo u dugom povijesnom procesu moguće je zamisliti da će se ta suprotnost prevladati. Na osnovi takvog mišljenja i te prakse nastao je »autokratski konstitucionalizam«, koji bi trebao ovladati problemima modernog društva i sačuvati slobodu čovjeka. Međutim, ovo uzdignuto područje državnosti nad društvom ne predstavlja samo nepolitičku tvorevinu, nego je ono isto tako nesposobno da preuzme upravu modernog društva.

Treće: razvitak njemačkog mišljenja o naciji završio je u ideologiji države. Taj proces opisao je Karl Dietrich Bracher na ovaj način: »Tako je došlo do posebnog njemačkog pojma nacije koji se na kraju antidemokratski zaoštrio i duboko nepolitički utemeljio. Bila je to ideja predrđavne, etnički određene nacije uz koju su bili nerazrješivo vezani porijeklo i govor. Naciju ne čini slobodna odluka građana i čovjeka kojem pripada, prema riječima Maxa Schellera, 'mogućnost-reći — ne',² nego nadindividualna moć. Kod *Fichtea*, *Arndta* i *Jahna* ona je bila zacrtana kao zahtjev budućnosti, kao poželjniji san, i ona se mogla lako naseliti na bestemeljnom prostoru transpolitičkog iracionalizma ili na metafizičku visinu jedne pseudoreligije.«³

Grčevita težnja prema identitetu državno-političke i nacionalno-etničke strukture naroda i države usmjerila je političku svijest primarno na provođenje nacionalno-državnih ciljeva. Dakle, nacija nije bila uvučena u konkretnu demokratizaciju (kao u Francuskoj, Engleskoj i Americi), na slobodu i samoodređenje u okviru nacije, nego kao zakašnjela nacija na stvaranje identiteta naroda i države. To se može razumjeti, jer Njemačka nije bila u isto vrijeme kad i zapadne sile zemlja kojom se centralno vladalo.

Četvrto: iz toga slijedi prvenstvo izvanpolitički određenog ideala slobode i jedinstva nasuprot unutrašnje političkom određenju ideala slobode i ustava. Pripadnost naciji nije bila slobodna odluka građanina države, nego nerazrješiva vezanost za narod kao zajednicu krvi u kojoj je netko rođen, htio on to ili ne. Na mjesto političke svijesti i racionalno-demokratskog odlučivanja stupili su apsolutno važeći savezi ili okovi porijekla. Političko jedinstvo kao najveća moguća homogenost tražila je jaku državu koja bi mogla realizirati nacionalni interes.

Peto: nauka o državi, znanost o državi, znanost o državnom pravu, nauka o pravu nastaju upravo na takvom temelju. Takva nauka ostala je jako udaljena od engleskog *rule of law* koje počiva na »osnovnoj predodžbi nerazrješive povezanosti individualne i političke slobode.«⁴

Dakle, tendencije restauracije, zaoštrenje i ideologizacija antidemokratskog pojma države, državnog autoriteta i tehničke efijencije stalno su prisutne u teoretskom i zbiljskom kretanju njemačkoga kulturnog prostora.

Čini mi se da je samo u takvom prostoru moguće razumjeti Schmittovu proklamaciju o smrti države i njegov zahtjev za ponovnim uspostavljanjem države. Okrenimo se sada malo bliže Schmittu.

² *Die Stellung des Menschen in Kosmos*, 1947, str. 51.

³ *Staatsbegriff und Demokratie in Deutschland*, PVS, Heft 1 1968, str. 8.

⁴ Konrad Hesse, *Der Rechtsstaat im Verfassungssystem des Grundgesetzes*, u: Staatsverfassung und Kirchenordnung, str. 71. U tom smislu poučna je jako i knjiga Franza Neumanna *Die Herrschaft des Gesetzes*, Frankfurt 1980.

U osnovi njegova razmišljanja o državi i političkom leži slijedeća formulacija koju je dao u predgovoru talijanskom izdanju spisa *Pojam političkoga* (1971): »Odlučno pitanje naše sveze pogađa odnos pojma države i politike. U toku 16. i 17. stoljeća formirala se nauka, koju su inaugurirali Machiavelli, Jean Bodin i Thomas Hobbes, koja je državi podarila značajan monopol: klasična evropska država postala je jedini subjekt politike. Oboje, država i politika, bile su nedjeljivo povezane, kao što su kod Aristotela nedjeljivo vezani polis i politika. Klasični se profil države razbio kad je otpao njen monopol na politiku. Nametnuli su se novi, drugačije oblikovani subjekti političke borbe, sa ili bez države, sa ili bez uplitanja države. Iz toga se nadaje za teorijsko mišljenje nov stupanj refleksije. Razlikuje se sada 'politika' od 'političkog'. Pitanje o novim nosiocima i novim subjektima političkog postaje središnje pitanje čitavog kompleksa problema 'političkog'.«⁵

Razrješenje države, koja nastaje u 16. i 17. stoljeću, pospješuje naročito znanstveno-tehnički napredak. Brzina znanstveno-tehničko-industrijskog napretka, prijelaz k znanstveno-tehničko-industrijskoj civilizaciji, ovo doba revolucije, ovi mitovi promjene daleko su od političkog jedinstva svijeta. I Schmitt misli da njegovo »pitanje o novim državnim i ne-državnim subjektima politike ostaje dalje na snazi.«⁶

Smrt države neće ukinuti političko, jer »pojam države pretpostavlja pojam političkog.«⁷ Moderna država je samo jedan oblik pojave političkog među mnogima povijesno ograničenim i promjenljivim pojavnim oblicima političkog. Upravo radikalni gubitak političke »djelotvornosti« moderne države i nadolazak drugih nosioca »političkog« dovode nas u »novu fazu mišljenja« o »političkom«.

Schmittova zadaća glasi: »Kako možemo obuhvatiti političko u doba gubitka države kao jedinog nosioca političkog?«⁸

I zadaća i pitanje počivaju na nekim pretpostavkama koje bih želio objasniti.

Prva pretpostavka glasi: političko djelo omogućuje uopće realizaciju slobodne egzistencije. Od Aristotela pripada ta teza u zajedničko dobro evropske civilizacije. Političko je odluka za odlučivanje, za izbor, za opciju. To je prva pretpostavka humane i slobodne egzistencije. Julien Freund, čak i prijatelj Carl Schmitta, uzima političko kao bit. »Bit ima ontološki karakter. Ona određuje dakle jednu vitalnu i aktivnu orijentaciju ili kategoriju ljudske egzistencije bez koje ljudski bitak ne bi bio više on sâm. Svaka bit u tom smislu ima za temelj danost ljudske prirode.«⁹ Malo dalje on ponavlja tu misao. »Politika je bit koja ima svoj temelj u danosti ljudske prirode« (une donnée de la nature humaine).¹⁰

⁵ *COMPLEXIO OPPOSITORUM*, Über Carl Schmitt, Hrsgb., Helmut Quaritsch, Dunker und Humloz, Berlin 1988, str. 271.

⁶ *Ibid.*, 272.

⁷ Carl Schmitt, *Begriff des Politischen*, Dunker und Humboldt, Berlin 1963, str. 20.

⁸ *Ibid.*, str. 96.

⁹ *L'essence du Politique*, Sirey, Paris 1965, str. 5.

¹⁰ *Ibid.*, str. 5.

To je u potpunosti Aristotelova teza. On kaže: »Čovjek je zoon politikon.«¹¹ Tu tezu prati slijedeća tvrdnja: »Čovjek je jedino živo biće (zoa) koje ima um.«¹² Iz toga naime slijedi tzv. socijalitet čovjeka: »u razlici prema drugim bićima, jedino je ljudima svojstveno da imaju osjećaj za dobro i loše, pravedno i nepravedno, i druge osjećaje istoga reda. Na njihovom zajedništvu počiva kuća i država.«¹³

Hoće li se ta čovjekova bit realizirati u grčkom polis, u rimskoj republici, u političkim savezima srednjega vijeka ili u modernoj državi, to je za ovu razinu razmatranja bez važnosti. Politička priroda čovjeka je danost ljudske prirode (une donnée de la nature humaine) i ona omogućuje svaku političku zajednicu. Može se dogoditi da političko jedinstvo nestane, to međutim za Schmitta ne znači da će nestati političko, nego samo to da je jedan slab narod nestao u svom najvišem određenju. Političko pripada ljudskoj prirodi, kao što joj pripadaju i moralitet i religioznost. Ta jednostavna činjenica može nas uvijek iznova začuditi. Iz toga slijedi zadaća da moramo razumjeti i opisati fenomen političkog, njegove karakteristike i njegove razlike od drugih fenomenima i veza ljudskog zajedničkog života.

Postoji dakle autonomija političkog (ili, bolje rečeno, relativna autonomija političkog) koju ne možemo reducirati na konflikte klasa ili na ekonomsko-socijalne napetosti društva. Iz te činjenice Paul Ricoeur izvodi dvije karakteristike političkog: 1. politička egzistencija čovjeka razvija jedan tip specifične racionalnosti, nesvodive na dijalektiku ekonomske baze; 2. politika razvija specifična zla koja su upravo politička zla, zla političke moći; ta zla nisu svodiva na druga, posebno ne na ekonomsko otuđenje.¹⁴ Paul Ricoeur naziva tu napetost između specifične racionalnosti (rationalité spécifique) i specifičnog zla (mal spécifique): političkim paradoksom (le paradoxe politique). Cijelu povijest političkog mišljenja podijelio je u dva stila refleksije: »jedan koji naglašava racionalitet politike (Aristotel, Rousseau, Hegel), drugi koji ističe moć kao silu i laž, kao što je to Platon izveo u kritici 'tirana', kao što su Machiavellijeva apologija kneza i marksistička kritika političkog otuđenja.«¹⁵

Vidim također u Neumannovoj podjeli *Levijatana* i *Behemotha* potvrdu specifične racionalnosti političkog, jer Hobbesov *Levijatan* »je politički sistem prisile, u kojem su ostaci vladavine zakona i individualnih prava još sačuvani.«¹⁶ Dakle, specifični racionalitet političkog, ovdje inkarniran u liku *Levijatana*, čuva nas od kaosa, »vladavine bezakonja i anarhije koja je 'progutala' pravo i dostojanstvo čovjeka.«¹⁷ Taj kaos nije politička tvorevina, on je nedržava, stanje bezakonja — *Behemoth*.

Dakle, misao da je političko uvijek bilo i da će uvijek biti prisutno u svjetskoj povijesti, barem tako dugo dok će ljudi u slobodi temeljiti svoje zajedništvo, prva je pretpostavka Schmitta u njegovu promišljanju političkog.

¹¹ *Politika* 1253 a 1

¹² *Ibid.*, 1253 a 9—10

¹³ *Ibid.*, a 15—18

¹⁴ *Histoire et Vérité*, Editions du Seuil, Paris 1955, str. 261.

¹⁵ *Ibid.*, str. 262.

¹⁶ *Behemoth*, Frankfurt/M. 1977, str. 16

¹⁷ *Ibid.*, 16.

Drugi značajan element Schmittove misaone zgrade je pretpostavka da živimo u epohi kraja državnosti. Tvorba pojmova na početku državnosti pod snažnim je utjecajem metafizičke pojmovnosti. Historijsko-politička zbiljnost slaže se sa strukturom metafizičkih pojmova.

Poznata Schmittova teza iz *Političke teologije I* glasi: »Svi pregnantni pojmovi moderne nauke o državi su sekularizirani teološki pojmovi.«¹⁸

Na primjeru suvereniteta on pokazuje kako iza svakog sistema ustava leži na kraju decizija, odluka, htjeli mi to ili ne. Tu odluku nije moguće svesti natrag na normu: riječ je o iznimnom stanju, o onome što nije moguće normirati, što se ne može supsumirati. »Suveren je onaj tko odlučuje o izvanrednom stanju.«¹⁹ Prije ustanovljenog poretka vlada konflikt, građanski rat, revolucija, rat, stanje nužde. Suveren tek stvara situaciju u kojoj mogu vrijediti pravni zakoni. Dakle, postoji paralela između metafizičko-teološke i političke sfere. Kao što bog stvara svijet *ex nihilo*, tako i suverena decizija stvara tek mogućnost legaliteta. U tom smislu je ustanovljivanje ustava akt prije svakog legaliteta i pozitiviranja. Odluka za ili protiv pada u jedno legalno normativno ništa, ona je *creatio ex nihilo*.

Mogla bi se iz toga izraditi sveobuhvatna politička teologija. Na jednoj strani (teološkoj) stoji *creatio ex nihilo*, bog razriješen prirodnih zakona, čudo, svemoć, a na drugoj (političkoj) suverena decizija (odluka), *princeps legibus solutus*, iznimno stanje, svemoć zakonodavca.

Postoji dakle, prema Schmittu, slaganje i međusobno odgovaranje svih važnih teoloških i političkih pojmova. Upitno je da li bismo takvo slaganje mogli proširiti na cjelokupnu političku povijest.

Kraj države znači stalni gubitak suverenosti u novovjekovnoj povijesti. U apsolutizmu država je bila izdignuta iznad drugih asocijacija. Stoga je jasno da je političko bilo kod nje smješteno i koncentrirano. U liberalizmu, međutim, suverena moć države je razvlašćena. Razvitak razvlašćenja u političkom području teče paralelno s isto takvim razvitkom u teološkom području. Na kraju smo u situaciji da je jedinstvo države izgubilo na čvrstini, kriterij jedinstva razriješen je od države, država ne može vlastitom snagom donijeti više nikakvu odluku, *potestas indirectae* zaposjele su ekskluzivno područje političkog. Schmitt vidi u nadiranjima društva u državu, u parlamentarizaciji i demokratizaciji, definitivno razrješenje države. Kako je svako tvorenje pojmovnosti u političkoj teoriji vezano uz situaciju, to nije čudno da je iskustvo *Vajmarske Republike*, pogotovo njena propast, stalno lebdjelo pred očima. U situaciji rasula, kako je doživljava Carl Schmitt, gdje vladaju apsolutistički i univerzalistički zahtjevi, sve može postati političko i od sada ne postoji nikakvo ekskluzivno područje koje bi za sebe moglo svojatati političko. Sve je postalo fluidno. Čini se da je zbiljski nastupio kraj države. Schmittov sud je potpuno kratak: »Epoha državnosti ide svojem kraju. O tome ne trebamo gubiti više nijednu riječ.«²⁰ Na isti način historičar Walter Schlesinger sudi o toj situaciji: »Mo-

¹⁸ Politische Theologie I, Duncker & Humblot, Berlin 1979, str. 49.

¹⁹ Ibid., str. 11.

²⁰ *Begriff des Politischen*, Vorwort od 1963, str. 10.

derna država je postala nemoderna. Ona je dospjela u krizu, i što su ljudi na nju upućeniji, to su njome zasićeniji. Oni si pomažu idealnim slikama.«²¹

To nije u suprotnosti sa Schmittovom tvrdnjom: »proklamirani su suviše rano smrt i kraj države,«²² jer Schmitt traži da se ponovno uspostavi egzistencijalno i metafizičko značenje države. Taj razdor izradili su Böckenförde i Ch. Meier i ja ne bih dalje ulazio u njega.²³

Ukazao sam na tri bitna elementa Schmittova mišljenja o političkom: *tradiciju njemačkog političkog mišljenja, prioritet političkog u konstituciji ljudskog života i kraj države*. Iz te pozadine možemo doprijeti do njegova određenja političkog.

Schmittovo osnovno pitanje glasi: Kako možemo odrediti političko nakon smrti države? Kad je političko bilo koncentrirano u polisu ili u novovjekovnoj državi, tada je bilo potpuno jasno što je politika. Politika je bila sve ono što se odnosi na polis, na državu. To je bilo jedno sasvim određeno područje, s vlastitim pravilima, neovisno i odvojeno od drugih područja. U svakoj epohi naglasci važnosti između političkog, privrednog i religioznog nisu samo drugačije razdijeljeni, nego oni su i uvijek drugačije strukturirani. Dakle, potpuno je nemoguće da se jedna epoha mjeri mjerilom druge ili da se jedna prenese na sve druge. To, naravno, na određen način otežava jednoznačnu izradu pojma političkog. Međutim, usprkos toj teškoći, neophodno je da epohe među sobom uspoređujemo. Dakle, s jedne strane, moramo svaku epohu spoznati *sui generis*, a s druge druge strane trebamo pokušati izraditi nešto zajedničko. U ovom slučaju riječ je o izradi pojma političkog, koji se sada ne gleda samo pod aspektom jedne epohe nego ujedno pod aspektom onoga što je zajedničko svim epohalnim određenjima političkog. Može li se u tom području uopće tako postupiti? Schmitt se pita: kako se može jedan »nemjerljivi problem obilježiti« (encadrieren).²⁴

Na jednom simpoziju o Carlu Schmittu, nakon Böckenfördova referata, Altman se upitao: »Je li političko uopće pojam. Ta riječ nije supstantiv, ona je adjektiv koji može postati atribut ili adverb; on stalno mijenja svoj predmet.«²⁵ U filozofiji određujemo pojam kao bitni izgled, njime se određuje što nešto jest u svojoj biti. Prastara riječ za bit je *ousia*, prevedeno latinski supstancija. Bez logos *ousias* padaju sva određenja u vodu. I Schmitt smatra da politiku ne možemo supstancijalno odrediti, te on supstantivira jedan adjektiv. Altman stoga tvrdi: »Političko je... 'nepojam' (Unbergriff).«²⁶ Živimo u doba u kojem nikakva jednoznačna supstancija ne određuje naš ljudski poredak. Dospjeli smo u prastanje, u kaos, u kojem se od vremena do vremena javljaju različite snage s pretenzijom da uspostave poredak. Na pozornici svijeta uskrslo je mnoštvo političkih subjekata.

Ako ne možemo odrediti politiku supstancijalno, a to ne možemo, tada nam preostaje samo da je odredimo modalno. Kada nešto postaje politički, mo-

²¹ Prema H. Quaritschu: *Staat und Souveränität*, Athenäum Verlag, Frankfurt 1970, str. 14.

²² *Positionen und Begriffe*, Hamburg 1940, str. 133.

²³ *COMPLEXIO OPPOSITORUM*, str. 283—301, 537—557.

²⁴ *Begriff des Politischen*, str. 96.

²⁵ *COMPLEXIO OPPOSITORUM*, str. 306.

²⁶ *Ibid.*, 306.

žemo odrediti samo ako nastupe zbiljske snage života. I ako su svi supstrati mrtvi — duhovni i svjetski — tada je sve potencijalno politički. Schmitt vidi u političkom primarno prijeporno: »Klasični profil države je razbijen kad je otpao njezin monopol na politiku. Probijaju se novi subjekti političke borbe, drugačije vrste, sa ili bez podrške države. Za teorijsko mišljenje nadaje se iz toga novi stupanj refleksije. Sada se razlikuje 'politika' od 'političkog'. Pitanje o novim nosiocima i novim subjektima političkog postaje središnje pitanje čitavog kompleksa problema 'političko'. Ovdje leži početak i princip svakog pokušaja koji je djelotvoran u političkoj zbiljnosti državne ili nedržavne politike i koji uzrokuje novu vrstu grupiranja prijatelj-neprijatelj.«²⁷

Dakle, Carl Schmitt traži sada u novoj situaciji, kad je odvojena politika od političkog; kad su iskrsli novi nosioci političkog, da odredi kriterij političkog. Taj kriterij leži u intenzitetu grupiranja prijatelj-neprijatelj.

»Politička suprotnost je najintenzivnija i krajnja suprotnost i svaka konkretna suprotnost je to političnija, što se više približava krajnjoj točki grupiranja prijatelja i neprijatelja.«²⁸

U Schmittovu poduhvatu postoji određena napetost: on hoće dovesti do pojma političko, međutim on samo ispostavlja kriterij, a ne daje »iscrpnu definiciju« i »sadržaj političkog.«²⁹

Uvedena razlika između politike i političkog izražava upravo nestanak jednoznačnog područja politike kao što su bili polis ili država. Ako Schmitt supstantivira adjektiv »politički«, to znači da on hoće odrediti bit političkog. Christian Meier piše: »Budući da Carl Schmitt pokušava adjektivom »politički« obuhvatiti cjelinu i jezgru političkog, cilja on preko pitanja o politici: 'politika' kao i 'država' bili su jednostavno dijelovi cjeline koje treba dovesti kao 'političko' do pojma.«³⁰ Sada se mora 'obilježiti' (eincadrieren) jedno polje' kao sveobuhvatno u čijem prostoru bi se iznova obilježile stare supstancije. Carl Schmitt u *Političkoj teologiji II* od Ernst-Wolfgang Böckenförda preuzima jednu formulaciju političkog kao »polja odnosa i napetosti.«³¹

Ako pođemo u određenju političkog samo od polisa ili države, tada gubimo cjelinu polja u kojem se ono danas može pojaviti. Stoga se odnosi političkog mogu izložiti elementarnije i sveobuhvatnije, ako političko obilježimo kao polje, tj. kao ravninu u kojoj se ljudi grupiraju u političke saveze i u kojima oni djeluju, misle i trpe. U tom smislu, međutim, Schmitt je zakazao. Premda je u jednom opisu Christianu Meieru ukazao na grčko porijeklo riječi »politički« (on piše: »Grčki polis ostat će dugo u temelju naše političke egzistencije, na morskome dnu, dakle, bit će dalje tu, tako dugo dok mi upotrebljavamo riječ politika.«)³² ipak je političko reducirao na jednostrano značenje »prijepornog.« Tržište ne leži kod njega na »gradanskom«, u smislu cjeline, nego na prijepornom. Stoga on gubi u osnovi cjelinu političkog polja i mora se zadovoljiti s političkim jedinstvom.

²⁷ Ibid., str. 271.

²⁸ *Begriff des Politischen*, str. 30.

²⁹ Ibid., 26.

³⁰ *COMPLEXIO*, str. 540.

³¹ *Politische Theologie II*, str. 25.

³² *COMPLEXIO*, str. 543.

Tada dolazi objašnjenje da odnos prijatelj-neprijatelj nije kriterij političkog, nego samo kriterij političkog jedinstva. Već izraz *političko jedinstvo* koje stoji nasuprot jednom drugom političkom jedinstvu, s kojim se neumoljivo bori, ili s kojim opstoji u prividnom miru, ukazuje na novovjekovno, a ne na grčko razumijevanje politike. Iz toga se može razumjeti da se razlikovanje prijatelj-neprijatelj neprimjetno podmeće ne samo kao kriterij političkog jedinstva nego kao kriterij političkog uopće.

Ako političko jedinstvo zaposjeda polje političkog, tada počinje vrijediti intenzitet »asocijacije i disocijacije« kao jedini kriterij političkog. Tada težište ne leži na samopolitizaciji građana i njihovu sudjelovanju u političkoj moći, nego istinska politika opstoji samo spram van, spram nekog drugog političkog jedinstva. Tada se unutrašnji odnosi reguliraju policijski, a ne politički.

Budući da se novovjekovna država, s njezinim pojmom suvereniteta prikazuje kao ovlaštenje »*leges iubere ac tollere*«, kao jedina djelotvorna tvorevina nasuprot pluralitetu i ekonomskom kaosu, Schmitt prihvaća državu da bi spasio raspad države. Političko kao specifično područje, u kojem se snage na *specifičan način* spajaju i razdvajaju, kao vlastita ravnina s relativno autonomnom postojanošću, biva definitivno izgubljeno. Tamo gdje sve može biti političko, gubi političko svoju snagu oblikovanja za ljudski život i lagano se preobražava u diktaturu. To je bio također slučaj kod Carla Schmitta. U tom smislu njegovo približavanje nacionalsocijalizmu nije bilo slučajno.

Zvonko Posavec

THE STATE AND THE POLITICAL

Summary

Schmitt's thinking on the notion of the political can be understood through an analysis of the tradition of the German political thinking, in the context of the priority of the political in the constitution of human life (its constant presence in the world history) and through an inference on the end of statehood in the modern age. Within this triple determination Schmitt's basic question is: How can we determine the political at the time of the disappearance of the state as the only bearer of the political?